

TOPONOMI T'GHAJNSIELEM 2

Joseph Caruana

Fit-tahdit taghna nsemmu bosta ismijiet ta' postijiet (toponomi) li tant huma biċċa wahda mill-hajja taghna ta' kuljum u li tant drajnihom ghax kbirna magghom minn żghar, li lanqas biss naghtu kas tagghom jew jiġi f'mohhna nistaqsu jew naħsbu biss mnejn ġew jew kif tniisslu l-ismijiet tagghom. Din hi t-tieni parti ta' lista ta' ismijiet ta' postijiet, maghrufa fost in-nies t'Ghajnsielem.

TA' SANT ELIJU/SANT'ELIJA

Post fil-gholi, fit-tarf tal-irdum fuq ir-rih tal-Fessej, u tidhol ghalih mit-triq tal-Brieghen. Sant'Elija kien profeta kbir minn Izrael, u kien imtella' s-sema fuq karru tan-nar. Fuq xi pjanti antiki, dan il-post jidher bhala "San Teodoru". Fl-antik kien hemm kappella ddedikata li Sant'Elija, mibnija mill-familja Mahnuq. Giet iprofanata fis-sena 1657.

TA' MATTJELU

L-art imdawra, ċċirkondata minn Triq Cordina u Triq l-Imġarr. Mattjelu x'aktarx li hu xi isem ta' persuna.

IĊ-ĊENS TAL-GHARUS

L-art imdawra minn Triq Cordina, Triq ta' Brieghen, u l-irdum ta' fuq ix-Xatt l-Ahmar.

TAHT IL-BELT

L-art li tiġi taht Forti Chambray in-naħa tal-polvrasta, u fuq ir-rih tax-Xatt l-Ahmar. Il-post jissejjah hekk ghax jiġi taht Chambrey, li kellha tkun il-belt il-għdida. Agius de Soldanis, fil-ktieb tiegħu *Il Gozo Antico e moderno sagro e profano* jsemmi żewġ postijiet li jiġu x'imkien lejn Ras it-Tafal. Dawn

Il-knisja ta' Sant'Antnin ta' Padova -

Ritratt mehud għall-habta tal-1910

huma "Il-Plajja tal-Ġbejjel" u "Tat-Twaġen. Din tal-aħħar kienet wahda mill-ghases tal-baħar. Tat-Twaġen isemmih ukoll il-Professor Wettinger fil-ktieb tiegħu *Place-Names of the Maltese Islands 1300-1800*.

IT-TOMBA TAX-XATT L-AHMAR

Dik ir-ras kollha tafal li tiġl minn taht il-gardjola ta' Chambrey sa fuq ir-rih tal-Futma. Tomba fil-każ taghna tfisser gholja żghira jew hotba t'art.

RDUM IT-TAFAL/ĠOR-RDUM

L-irdum kollu minn taht il-gardjola ta' Chambrey sa fejn jiġl fuq ir-rih tal-port tal-Imġarr. Rdum huwa haġar u ġebel imġarrat li matul iż-żmien jinqata' mit-tarf ta' xi sies u jiffirma ġenb imharbat u għan-niżla generalment ma' xatt il-baħar. Fil-każ taghna, peress li l-baži ta' dan l-irdum huwa tafli, ha ismu minn hekk.

RAS IT-TAFAL

Il-post fejn hu mibni l-Forti Chambray. Msejjah hekk minhabba li l-post hu kollu tafal.

L-ISKOLL TAL-GHASAFAR

Skoll blat kbir li kien hemm fil-baħar wara l-breakwater l-antik. Illum m'ghadux jidher billi gie mirdum bil-breakwater il-għdid.

IL-ĠNIEN TAL-IMĠARR

Ir-raba' u l-ghelieqi kollha li jibdew minn taht is-swar tal-Forti Chambray minn fejn jizbokka l-foss, jibqa' għaddej minn taht ir-rih tal-knisja ta' Lourdes, u jibqa' sejjer sa fejn jghaddi Wied Biljun in-naħa taż-Żewwieqa. Dan ir-raba' huwa għammiel hafna ghax hu mkennen u fih hafna ilma u għalhekk hu raba' saqwi u fertili.

L-IMĠARR/IX-XATT

Ghalina n-nies t'Ghajnsielem, l-Imġarr huwa dak il-qasam art li jinfirex mill-Forti Chambray saż-Żewwieqa, u jinkludi wkoll il-port. Jidher li dari kien jinkludi wkoll lil dawk l-inhawwi li llum jiffurmaw ir-raħal t'Ghajnsielem. Dan peress li l-Imġarr, kemm bhala post kif ukoll bhala isem, huwa eqdem mir-raħal. Fil-fatt f'xi kuntratti antiki nsibu *Santa Cecilia del Muggiarro*; *Sancta Cilia del Muggiarro*, li jwassalna naħsbu li d-distrett tal-Imġarr kien jaasal sal-art fejn hemm il-kappella ta' Santa Ċeċilja. Li l-Imġarr huwa antik huwa naturali minhabba li kien u għadu l-port l-ewlieni t'Għawdex, u kull kummerċ ma' Malta u ma' barra jrid jghaddi minnu.

Il-kelma Mġarr jaghtuha diversi tifsiriet. Fost l-ohrajn insibu li tfisser post mnejn iġġorr u minn fejn isir il-ġarr. Wettinger ma jaqbilx ma' din

it-tifsira iżda jghid li Mgarr hija l-plural ta' "miġra", nixxiegha l'ilma.

Popolarment, il-poplu taghna meta jirreferi għall-Imgarr, aktar jirreferi għalih bhala "x-Xatt". U meta ssemmi x-Xatt ifisser ix-xatt tal-Imgarr bhala x-xatt ewlieni tal-gżira. Fil-kitba uffiċjali dejjem jtniżżel Mgarr. Il-ftit distinzjoni li naghmlu bejn ix-xatt u l-Imgarr hija li meta nghidu x-Xatt inkunu qed nirreferu għall-inhawi ta' fejn hemm il-moll tal-vapuri sa fejn hemm id-dghajjes tas-sajjeda, u dan naturali minhabba li xatt tfisser xifer l-art lit miss mal-baħar.

İC-ÇIKKEN

Il-parti l-aktar imkenna bil-bajja/port tal-Imgarr. Dik il-part li tiġl biswit il-*Gleneagles Bar*. Çikken tfisser biċċa art imdawra b'irpar jew ċint biex fiha jinżammu l-bhejjem, bħalma huma naghag, moghoż, eċċ. Jista' jkun li ha ismu billi fl-antik hawn kien hawn parti mill-art imdawra b'irpar tal-hadid ghamla ta' rixtelli li jista' jkun li fl-imghoddi kienet tintuża biex fiha jinżammu l-bhejjem sakemm jitghabbew fuq id-dghajjes tal-latini biex iġorruhom lejn Malta. Jista' jkun ukoll li ha ismu mill-fatt li din il-parti hija l-aktar post kenni fl-Imgarr.

İL-FAHLEJN

Il-post fejn jiżbokkaw żewġ widien: Ta' Martin, u Wied ir-Rajjes fil-port tal-Imgarr. Fahal, barra tifsir iehor, ghandha wkoll it-tifsira li jidher li taqbel xi ftit mal-post taghna. Fahal huwa hammiela fejn jithawlu x-xitel u li jkun bejn sieqja u oħra, ghamla ta' gifun. Fil-fatt f'dan il-post hemm għalqa, parti mill-Gnien tal-Imgarr, li

tifred il-wied ta' Martin minn Wied ir-Rajjes, li hi speċi ta' fahal bejn iż-żewġ widien. Din l-għalqa minn dejjem kienet titqassam f'ihfla biex iħawlu x-xitel.

TAHT IT-TANK

Dik il-parti li tiġl bejn il-Faħlejn u Żewwieqa. Ha ismu mill-post li kien jintuża għall-ħażna ta' tankijiet tal-pitolju. Illum dan il-post reġa' nbena mill-ġdid iżda parti minnu tintuża bhala residenza.

İR-RAMLA TAŻ-ŻEWWIEQA

Il-bajja ramlija taht il-ġnien u r-raba' taż-żewwieqa fejn jiżbokka Wied Biljun. Hadet isimha mill-ġnien u r-raba' li jiġl fuq ir-riħ taghha. Dari kienet tajba u mfittxa hafna għall-għawm.

TAŻ-ŻEWWIEQA

Qasam art li jinkludi r-raba' u l-irdum fuq ir-riħ tar-ramla taż-Żewwieqa li jibda minn Wied Biljun sal-Blata l-Bajda. Din l-art kienet tiffirma parti mill-Baronija De Piro. Żewwieqa ġejja minn żewwaq jew mżewqa għalhekk haġa mżewqa jew mimlija kuluri. Ismijiet oħra li nsibu fl-istess qasam l-art huma Gebel Taż-Żewwieqa, u l-Blata taż-Żewwieqa. It-toponomu "seuaca" nsibuh sa mill-1534. Insibuh ukoll bhala Zeueca u Zeuecha.

İL-BLATA TAŻ-ŻEWWIEQA

Blata kbira li għadha tidher sal-lum fil-qasam taż-Żewwieqa bejn Haġret iċ-Ċawl u Wied Biljun. Din il-blata hi merfugħa 'l fuq u tidher tiddomina fil-post fejn tinsab. Il-Kommandatur Gio Fran Abela jsemmiha fil-ktieb

tieghu Della Descrizione di Malta.

İL-FAWWARA

Parti mill-kosta ftit aktar 'il ġewwa mill-bajja taż-Żewwieqa. Fawwara hija nixxiegha l'ilma.

İL-HAWLIJA

Bajja ċkejna bir-ramel ftit iżjed 'il ġewwa mill-Fawwara. Hawlija tfisser art li ma taghti ebda frott.

DAHLET TAL-BOMBLU

Mogħdija li tibda minn Triq iż-Żewwieqa u tinzel u tifred l-irdum tal-Bandu mir-raba' tal-Bomblu. Bomblu huwa ghamla ta' zir jew ġarra tal-fuħħar b'għonq dejjaq u żaqq usa fejn jinżamm l-ilma biex jibqa' frisk. Hawnhekk użata aktarx bhala laqam.

FUQ IT-TORRI

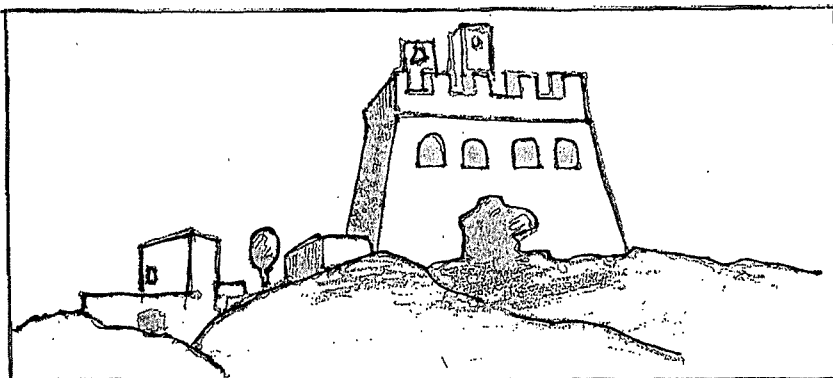
Il-promontorju li jiġl bejn Wied Biljun u l-Wied ta' Martin, fuq ir-riħ taż-Żewwieqa, fejn inbriet il-lukanda l-Imgarr. Jissejjaħ hekk billi fuq dan il-post kien hemm it-Torri Garzes, li nbena fl-1605. Il-Granmastru Marino Garzes halla l-flus biex jinbena dan it-torri u fil-fatt inbena wara mewtu, fi żmien il-Granmastru Alof de Wignacourt.

İL-QORTIN TAL-İMĠARR

Il-post fejn illum hemm mibnija l-knisja ta' Lourdes u d-dar tat-tfal iltierna *Lourdes Home*. De Soldanis jghid li fl-antik f'dan il-post kien jista' jsir insib għas-seqer. Qortin tfisser art għolja, wieqfa fuq naha u niezla fit-tul għal xejn fuq l-oħra; ghamla ta' ħajt jew sur tal-blat, naturali jew mibni. Ir-raba' ta' fuq qortin x'aktarx ikun b'hamrija baxxa li ma tantx iżzomm kultivazzjoni.

FUQ IL-BEJLIK

Dan il-post jaħbat bejn Triq Sant'Antnin u Triq il-Hamri, mal-ġenb ta' fejn hemm il-*Grand Hotel*, u tista' tidhol għalih minn Sqaq Nru. 1 fi Triq il-Hamri, jew titla' mit-taraġ li hemm min-naha ta' fuq tal-*Grand Hotel*. Il-kelma *Bejlik* tfisser titlu antik ta' bniedem ta' awtorita' fil-

Hjiel ta' kif kien it-Torri Garzes

Biblijoteka Nazzjonali ta' Malta

gvern li ghandu l-jedd imexxi, per eżempju uffiċċju, riġment, mirkeb, belt. Eċċ. Rajjes, kaptan, mexxej. Din il-kelma aktarx li ġejja mill-kelma antika *baiulus* (Latin Medjevali) li tfisser uffiċjal lokali li kellu s-setgħa jaqta' kwistjonijiet bejn il-bdiewa dwar talbiet ta' hlas ta' Danni u oħrajn. Fil-każ tagħna, iżda, aktarx kien xi laqam ta' xi hadd li kien joqgħod f'dawn l-inhawi.

FUQ IL-HAMRI

L-inhawi ta' Fuq il-Hamri huma fejn illum hem mil-belverder. Probabbli li ha ismu billi r-raba' li kien hemm f'dawk l-inhawi kien kollu raba' hamri.

BALZUNETTA

In-naħa ta' fuq ta' Triq Ghajnsielem, Triq l-Imġarr, u Triq Cordina – l-inhawi ta' dik in-naħa. Il-kelma Balzunetta ġejja mit-Taljan Barcellonetta, li tfisser Barcellona żghira.

TA' PASSI

In-naħa ta' fejn hemm dawk iż-żewġ passagġi tar-riġel li jingħaqdu f'wiehed, u li mill-pjazza tas-Santwarju jiehdu għat-triq tax-xatt. Probabbli li ha ismu minn dawn iż-żewġ passagġi.

IT-TERRAPIEN

Dik il-biċċa art li tiġl bejn Triq l-Imġarr, jew kif nafuha ahna - it-triq tax-xatt – u l-Forti Chambray fejn, qabel ma saret it-triq il-ġdida fis-snin tmenin, kien hemm għad ta' siġar taż-żebbuġ. Terrapien huwa dak il-fdal ta' xaħx, laqx, eċċ, li jibqa' wara xi tqattigh ta' blat jew ġebel. Jingħad li ha ismu mit-terrapien li kien jitnehha mill-foss meta kien qed jinbena Forti Chambray u li kien jintefa' f'dan il-post.

IL-MIXTA

Dal-post hu bejn wiehed u iehor f'nofs it-triq tax-xatt taht is-sies fejn hemm Wied ir-Rajjes. Qabel ma twesset it-triq, hawn kien hawn dahla taht is-sies li fiha kien hemm siġar kbar. Mixta hi post għall-kenn

mix-xita, li jista' jkun ukoll xi għar għall-bhejjem.

WIED IR-RAJJES

Huwa l-wied li jaqbad mill-Pjazza tad-Dehra u jibqa' nieżel sax-xatt. De Soldanis isemmih ukoll bhala l-wied ta' Ghajn il-Liepru/Liebru. Rajjes tfisser kap, mexxej, wiehed li għandu ċerta setgħa li johroġ l-ordnijiet, kaptan ta' bastiment. Liebru tfisser fenek selvaġġ. Dan il-wied huwa sabih hafna; ihaddar is-sena kollha bil-qasab u pjanti oħra. Fin-naħa ta' fuq ta' dan l-istess wied insibu Ghajn il-Liebru li għadha tnixxi l-ilma sal-lum, u għalhekk li hawn minn isejjah dan il-wied b'dan l-isem.

TAL-FAWWARA

Dan huwa qasam t'art li jiġi bejn Ghajnsielem u l-Imġarr. De Soldanis isemmi ghajn tal-Fawwara fi Triq l-Imġarr li kienet isservi biex jixorbu l-bhejjem minnha. Fir-raħal t'Ghajnsielem hemm Triq il-Fawwara, li thares fuq Wied ir-Rajjes. Mela għandna ghax nahsbu li l-ghajn li jsemmi De Soldanis setgħat kienet dik li llum hi Ghajn Le Merchant. Fawwara hi ghajn ta' ilma gieri.

FUQ IL-GHAJN

Hawnhekk qed nirreferu għal fejn kienet l-Ghajn tal-Fasselin u li minnha r-raħal ha ismu: GhajnSielem. Din l-ghajn kienet fejn illum hemm il-Pjazza tad-Dehra, mal-ġenb tal-Wied ta' Samirat, bejn wiehed u iehor fejn hemm dik it-trejqa jew taraġ li jgħaqqad il-Pjazza tad-Dehra ma' Triq Fuq il-Ghajn. Minn dan il-post nistgħu nġhidu li twieled, kiber u nfirax ir-raħal t'Ghajnsielem.

© Joseph Caruana

Bibliografija:

Abela Commendatore Gian Fran

Delle Descrizzione Di Malta

Agius De Soldanis Gian Piet.

Għawdex bil-Ġrajja Tiegħu miġjub bil-Malti minn Mons Dun Ġużepp Farrugia

Aquilina Ġuże

Papers in Maltese Linguistics

Aquilina Ġuże

Maltese-English Dictionary

Montalto John

The Nobles of Malta 1580-1800

Serracino Inglott Erin

Il-Miklem Malti

Trump D.H.

Malta: An Archeological Guide

Wettinger Gofrey

Placenames of the Maltese Islands ca 1300-1800

Ix-Xatt: Il-port tal-Imġarr, Għawdex, għall-habta tal-1900